

Sultanməcid Qənizadə - 150

“Görkəmli yazıçı, müəllim və maarif xadimi”

Tövsiyə ədəbiyyatı

Sumqayıt – 2016

KBT 91.9

Tərtibçilər: Nazxanım Cəfərova
Mətanət Əliyeva

Buraxılışa məsul və redaktoru : Yeganə Əhmədova

Redaktorlar: Pərvanə Qasımova
Nailə Əsgərova

“Görkəmli yazıçı, müəllim və maarif xadimi”: tövsiyə ədəbiyyatı / tərt. ed. N.Cəfərova, M. Əliyeva; buraxılışa məs. və red. Y. Əhmədova; red. P. Qasımova, N. Əsgərova.

Sumqayıt şəhər Mərkəzi kitabxanası. - Sumqayıt, 2016 - 40 s.

Sultanməcid Qənizadənin həyat və yaradıcılığını geniş oxucu kütləsinə çatdırmaq məqsədi ilə S. Vurğun adına Mərkəzi kitabxananın əməkdaşları “Görkəmli yazıçı, müəllim və maarif xadimi” adlı tövsiyə ədəbiyyatı hazırlamışdır.

Azərbaycan və rus dillərində tərtib olunmuş tövsiyə ədəbiyyatında Qənizadənin həyatı, yaradıcılığı haqqında 1961-2015-ci illərdə dərc edilmiş məqalələr, həmçinin yazıcının müdrik fikirləri, həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri, görkəmli şəxsiyyətlərin onun haqqında söylədiyi fikirlər öz əksini tapmışdır.

Mündəricat

I. TƏRTİBÇİDƏN	4
II. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA	
Həyatı	5
III. Yaradıcılığı	7
IV. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏNİN HƏYAT VƏFƏLİYYƏTİNİN	
ƏSAS TARİXLƏRİ	9
V. GÖRKƏMLİ ŞƏXSİYYƏTLƏR SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ	
HAQQINDA	12
VI. SULTAN MƏCİD QƏNİZADƏNİN MÜDRİK FİKİRLƏRİ	14
VII.ƏSƏRLƏRİ	15
7.1. KİTABLAR	15
7.2. DÖVRİ MƏTBUATDA	16
VIII. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA	17
8.1. KİTABLARDƏ	17
8.2. DÖVRİ MƏTBUATDA	23
IX. ОТ СОСТАВИТЕЛЯ	27
X. ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СУЛТАНМЕДЖИДА ГАНИЗАДЕ	28
XI. ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ	
СУЛТАНМЕДЖИДА ГАНИЗАДЕ	31
XII. О НЕМ	34
12. 1. В КНИГАХ	34
XIII. KÖMƏKÇİ GÖSTƏRİCİLƏR	36
13. 1. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏNİN ƏSƏRLƏRİNİN	
ƏLİFBA GÖSTƏRİCİSİ	36
13. 2. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA ƏSƏR YAZAN	
MÜƏLLİFLƏRİN ƏLİFBA GÖSTƏRİCİSİ	36
13. 3. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA YAZILAN	
ƏSƏRLƏRİN ƏLİFBA GÖSTƏRİCİSİ	37
XIV. ВСПОМОГАТЕЛЬНЫЕ УКАЗАТЕЛИ НА РУССКОМ	
ЯЗЫКЕ	39
14. 1. АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ АВТОРОВ	
ПРОИЗВЕДЕНИЙ О СУЛТАН МЕДЖИДЕ ГАНИЗАДЕ	39
14. 2. АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ПРОИЗВЕДЕНИЙ	
О СУЛТАН МЕДЖИДЕ ГАНИЗАДЕ	39

I

TƏRTİBÇİDƏN

Bu il böyük maarifçi, bənzərsiz pedaqoq, ədəbiyyat fədaisi, yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin anadan olmasının 150 – illiyi tamam olur. Sumqayıt şəhər S. Vurğun adına Mərkəzi Kitabxana yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin 150-illik yubileyi münasibəti ilə “Görkəmli yazıçı, müəllim və maarif xadimi” adlı biblioqrafik tövsiyə ədəbiyyat siyahısı tərtib etmişdir.

Yazıçının irsini geniş oxucu kütləsinə çatdırmaq məqsədi ilə tərtib edilmiş tövsiyə ədəbiyyat siyahısı 1961-ci ildən 2016-cı ilədək olan dövrü əhatə edir.

Azərbaycan və rus dillərində tərtib olunmuş bu vəsaitdə Sultanməcrid Qənizadə haqqında dərc edilmiş məqalələr öz əksini tapmışdır. Hər bölmədə materiallar xronoloji qayda da, daxilə isə əlifba sırası ilə qruplaşdırılmışdır.

Tövsiyə ədəbiyyat siyahısında həmçinin, yazıçının həyat və fəaliyyətinin əsas tarixləri, görkəmli şəxsiyyətlərin onun haqqında fikirləri, öz əksini tapmışdır.

Vəsaitdən istifadəni asandlaşdırmaq məqsədi ilə sonda köməkçi göstərici tərtib edilmişdir.

Göstərici müəllimlər, kitabxanaçılar və geniş oxucu kütləsi üçün nəzərdə tutulmuşdur.

II SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA

Həyatı

S. Qənizadə hərtərəfli istedadla malik yazıçı olmuşdur. O Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ilk tarixi dramın (“Qönçə xanım”) ilk romanın (“Gəlinlər həmayili”), ilk publisist hekayənin (“Müəllimlər iftixarı”), ilk yumoristik mənzum uşaq hekayəsinin (“Tülkü və Çaqcaqbəy”) yaradıcılarındadır.

Xeyrulla Məmmədov

Sultanməcrid Qənizadə XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni fikir tarixinin müstəsna zəka və əməl sahiblərindən olub, milli maarifçiyə, milli azadlıq və dövlətçilik ideyalarının gerçəkləşməsi yolunda misilsiz xidmətlər göstərmişdir.

Sultanməcrid Qənizadənin adı milli mədəniyyət və dövlətçilik tariximizə böyük maarifçi, bənzərsiz pedaqoq, əsl xalq müəllimi, məktəb və ədəbiyyat fədaisi, görkəmli maarif xadimi və təşkilatçısı, dilçi-metodist alim, tanınmış ədib, yazıçı, mühərrir, mütərcim, nəhayət, milli istiqlal mücahidi, ictimai-siyasi və dövlət xadimi kimi daxil olmuşdur.

Sultanməcrid Hacı Murtuzəli oğlu Qənizadə 1866-cı ilin aprel ayında Azərbaycanın qədim Şamaxı şəhərində ziyalı tacir ailəsində doğulmuşdur. F. Köçərlinin yazdığına görə, Şamaxı şairlərindən Ağa Məsih Şirvani S. Qənizadənin üçüncü və ya dördüncü babasıdır. Ədibin bəzən özünü “Məsihzadə” adlandırması bu iddianın doğruluğuna dəlalət edir.

Balaca Sultanməcrid ilk təhsilini Şamaxıda görkəmli şair Seyid Əzim Şirvanın “Məclis” adlı məhəlli məktəbində almış, gələcəyin böyük satirik şairi Mirzə Ələkbər Sabir və sonralar görkəmli pedaqoqlar kimi tanınmış Həbib bəy Mahmudbəyov, Məmməd Əfəndiyevlə bir sinifdə oxumuş, həmin məktəbdə ərəb, fars, və rus dillərini mükəmməl öyrənmişdir. 1882-ci ildə

Şamaxı şəhər məktəbini əla qiymətlərlə bitirən Sultanməcrid həmin məktəbin nəzdindəki birillik pedaqoji kursu da bitirərək məhəlli məktəbi müəllimi şəhadətnaməsi almışdır. 1883-cü ildə Tiflisdəki Aleksandrovski Müəllimlər İnstitutuna daxil olmuş, 1887-ci ildə oranı müvəffəqiyyətlə bitirmişdir. Həmin il Bakıda Həbib bəy Mahmudbəyovla “Rus-Azərbaycan məktəbi” adlı yeni tipli bir ibtidai təhsil ocağının yaradılmasına nail olmuş, 1887—1891-ci illərdə orada müəllim, 1891-1898-ci illərdə 2-ci rus-müsəlman məktəbində, 1891-1905-ci illərdə 2-ci dərəcəli ali ibtidai məktəbdə müdir, 1905-1908-ci illərdə Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsində müfəttiş, 1908-1917-ci illərdə Bakı quberniyası və Dağıstan vilayəti xalq məktəbləri idarəsinin 2-ci rayonu üzrə müfəttiş, 1917-1918-ci illərdə vilayət xalq məktəblərinin direktoru vəzifəsində çalışmışdır.

1905-1907-ci illər rus inqilabından sonra onun dünyagörüşündə islamçılıq və islam birliyi meylləri güclənmiş 1917-ci ildə bütün müsəlmanların birliyini təbliğ edən “ittihad” partiyasının təşkilatçılarından olmuşdur.

1918-ci ildə Qənizadə milli dövlətin quruculuq işlərində fəal iştirak etmiş, 1919-cu il avqust ayında ADR-də Parlamentinin sədr müavini seçilmişdir. Sovet hakimiyyəti dövründə 1920-1925-ci illərdə respublikanın Xalq Maarif Komissarlığında şöbə müdiri, 1925-1929-cu illərdə Bakı şəhər Xalq maarifi idarəsində inspektor vəzifəsində çalışmış, hərbi məktəbdə və Sənaye İnstitutunda dərs demişdir.

Bütün ömrü gərgin iş, pedaqoji, ədəbi, publisistika, ictimai və siyasi fəaliyyətdə keçən S. Qənizadədən 1937-ci ilin repressiyaları yan keçməmiş, xalq düşməni kimi həbs edilərək güllənlənmişdir.

1956-cı ildə ona bəraət verilmişdir.

III Yaradıcılığı

Sultanməcid Qənizadə bədii və elmi yaradıcılıqla müntəzəm məşğul olmuş, realist ədəbiyyatın inkişafında ilk dərslərin və lüğətlərin yaranmasında mühüm xidmət göstərmişdir. O, ilk diqqətini məktəblərin dərslərlə təmin edilməsinə yönəlmiş, bu problemlərin həlli üçün ciddi əmək sərf etmişdir. Bir-birinin ardınca “İstila- Azərbaycan”, I və II hissə (1889), “Lüğəti-rusi və türki” (1890), “Rus dilinin dilmancı” (1896), “Rus dilinin müəllimi” (1896), “Əlifbəyi-mütəhərriki” (Əliskəndər Cəfəzadə ilə birlikdə 1900), “Lüğəti-türki və rusi” (1903) dərslərini yazıb nəşr etdirməklə o zamankı məktəbləri dərslə ehtiyaclarından xilas etmişdir. Onun bu dərslərinə tələbat o dərəcədə yüksək idi ki, S. Qənizadə bunların hər birini böyük tirajla və təkmilləşdirərək 5-6 dəfə nəşr etdirmişdir.

O, Bakı şəhərində “Müsəlman ziyalılarının özü” adı altında qeyri-rəsmi cəmiyyət yaratdı və ona rəhbərliyidə öz öhdəsinə götürdü. H. B. Mahmudbəyov, Ə. Cəfəzadə, S. S. Axundov, N. Nərimanov, M. H. Əfəndiyev, S. Vəlibəyov, H. Axundov kimi ziyalılar bu cəmiyyətdə birləşdilər. Böyük səhnə ustadı Hüseyin Ərəblinski səhnəyə S. Qənizadənin dəvəti ilə gəlmişdir. H. Ərəblinski 1898-ci ildə S. Qənizadənin rejissorluğu ilə M. F. Axundovun “Sərgüzəşti-vəzir-xani- Lənkəran” komediyasında ilk dəfə mehtər Kərim rolunu oynamışdır.

S. Qənizadə ilk dəfə Azərbaycan səhnəsinə rus dramaturgiyasının nümayəndəsini gətirmişdir. 1894-cü ildə o L. N. Tolstoyun “Əvvəlinci şərəbçi” pyesini tərcümə edərək həmin ilin may ayında tamaşaya qoymuşdur.

S. Qənizadə həmin ilin may ayında Bakı şəhərinin müsəlman ailəsi üçün müstəqil kitabxana açmışdır. Bu işdə ona N. B. Mahmudbəyov, Ə. Axundov, İ. Məlikov yaxından kömək etmişlər. S. Qənizadə özünün zəngin kitabxanasını və əlyazmalarını həmin kitabxanaya hədiyyə etmişdir. Onun kitabxanası əhalinin ictimai məsələlərə dərinədən bələd olmasına geniş imkanlar vermiş, insanların maariflənməsində

müstəsna əhəmiyyət kəsb etmişdir.

S. Qənizadə mütərəqqi fikirlərin formalaşmasına, realist ədəbiyyatın inkişafına da xüsusi diqqət vermiş və bu məsələlərdə dövrü mətbuatın, publisistikanın müstəsna rolunu dərk etmişdir. Elə buna görə də müxtəlif vaxtlarda H. B. Mahmudbəyov, N. Nərimanov, F. B. Köçərli, R. B. Əfəndiyevlə birlikdə “Sovqat”, “Nübar”, “Cəmi-mərifət”, “Çıraq”, “Övraqi-tərbiyə” kimi qəzet və jurnallar nəşr etməklə nəşriyyat açmağa təşəbbüs qaldırmışdır.

S. Qənizadənin ədəbi yaradıcılığı onun pədaqoji fəaliyyəti ilə bir zamanda başlamışdır. 1894-cü ildə uşaqlar üçün yazdığı “Tülkü və Çaq-Çaq bəy” mənzum hekayəsi Bakıda nəşr edilmişdir. 1900-cü ildə “Məktubati-şeyda bəy Şirvani” ümumi başlığı altında “Müəllimlər ictimaiyyəti” və “Gəlinlər həmayili” əsəri hissə-hissə nəşr edilmişdir. Digər bədii orijinal əsərləri “Allah xofu” (1896) və “Sərgüzəşt yaxud Məşədi Qurbanın dəftərçəsindən bir nəbzə” (1911) kimi əsərləri də müxtəlif illərdə yaradılmışdır. Onun sonrakı ayrı-ayrı kitabçalar şəklində çıxan “Allah xofu” (1906), “Qurban bayramı” (1908), A.F. Poqoskidən təbdil etdiyi “Nabəkar qonşu” (1906), L.N. Tolstoydan tərcümə etdiyi “Əvvəlinci şərəbçi” (1894), “Xor-xor”, “Axşam səbri xeyir olar”, “Dursunəli bəy və ballıbadı” komediyaları da həmin ildə nəşr edilmişdir. S. Qənizadə 1891-ci ildə “Qönçə xanım” adlı bir pyes də yazmışdır. Təəsüf ki, bu pyes itmiş və hələ indiyədək tapılmamışdır.

Sultanməcid Qənizadə XIX əsrin sonu – XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan xalqının yetirdiyi böyük maarifçi, söz, fikir və əməl adamı, dilçi, metodist alim, tanınmış ədib və ictimai siyasi xadim idi. Onun haqq dünyasına qovuşmağından 79 il keçsə də o, əsərlərində, əməllərində və parlaq ideyalarında bu gün də yaşayır. Necə ki, Azərbaycanın zəngin mədəniyyət və pədaqoji fikir tarixi, qədim ədəbiyyatı var, deməli, Azərbaycanda müasir məktəb hərəkatının bəsi və misilsiz carçısı, böyük maarifçi Sultanməcid Qənizadənin də adı və əməlləri hər zaman yaşayacaqdır.

**IV
SULTANMƏCİD QƏNİZADƏNİN HƏYAT VƏ
FƏALİYYƏTİNİN ƏSAS TARİXLƏRİ**

- 1866** Aprel ayının 24-də Sultanməcrid Qənizadə Şamaxıda anadan olmuşdur.
- 1872-1879** Seyid Əzim Şirvaninin “Məclis” məktəbində oxumuşdur.
- 1882** Şamaxıda yeni açılmış üçüncü dərəcəli şəhər məktəbində oxumuşdur.
- 1883** Birillik Pedaqoji kursu bitirmişdir.
- 1883-1887** Tiflisdəki Aleksandrovski Müəllimlər İnstitutunda təhsil almışdır.
- 1887** Bakıda Həbib bəy Mahmudbəyovla “Rus-müsəlman məktəbi” ibtidai təhsil ocağının yaradılmasına nail olmuşdur.
- 1887-1891** Rus-müsəlman məktəbində müəllim işləmişdir.
- 1889** “İslahati Azərbaycan” dərsliyini yazmışdır.
- 1891** “Qönçəxanım” pyesini yazmışdır.
- 1891-1898** 2-ci rus-müsəlman məktəbində müdir işləmişdir.
- 1893** “Tülkü və Çaq-çaqbəy” yumoristik hekayəsini yazmışdır.
- 1894** Lev Tolstoyun “Əvvəlinci şərabcı” pyesini tərcümə etmiş, həmin il Bakıda tamaşaya qoyulmuşdur.
- 1896** A. Poqosskinin “Allah divanı”, “Nabəkar qonşu” əsərlərini tərcümə etmişdir.

- 1896** “Rus dilinin müəllimi” dərsliyini yazaraq nəşr etdirmişdir.
- 1898-1905** 2-ci dərəcəli ali ibtidai məktəbdə müdir işləmişdir.
- 1898** S. Qənizadənin rejissorluğu ilə “Vəziri xani-Lənkəran” komediyası səhnəyə qoyulmuşdur.
- 1898** “Məktubati-Şeyda bəy Şirvani” romanını yazmışdır.
- 1900** “Gəlinlər həmayili” romanı yazmışdır.
- 1902** “Lüğəti-rusi və türki”, “Samouçitel tatarckoqo yazıka” kitablarını yazaraq nəşr etdirmişdir.
- 1905** “Əlifbayi – mütəhərriki” dərsliyini yazmışdır.
- 1906** “Allah xofu” hekayəsini yazmışdır.
- 1907** “Qurban bayramı, yaxud on gün riyazət” hekayəsini yazmışdır.
- 1905-1908** Qori müəllimlər seminariyasının Azərbaycan şöbəsində müfəttiş işləmişdir.
- 1908-1917** Bakı quberniyası və Dağıstan vilayəti xalq məktəbləri idarəsinin 2-ci rayonu üzrə müfəttiş işləmişdir.
- 1917-1918** Vilayət xalq məktəblərinin direktoru vəzifəsində çalışmışdır.
- 1917** “İttihad” partiyasının təşkilatçılarından olmuşdur.
- 1918** Azərbaycan Milli Şurasının üzvü seçilmişdir.

- 1919** ADR-də Parlamentin sədr müavini seçilmişdir.
- 1920-1925** Sovet hakimiyyəti dövründə respublikanın Xalq Maarif Komissarlığında şöbə müdiri vəzifəsində çalışmışdır.
- 1925-1929** Bakı şəhər Xalq maarifi idarəsində inspektor işləmiş, hərbi məktəbdə və sənaye İnstitutunda dərs demişdir.
- 1937** Xalq düşməni kimi həbs edilərək güllələnmişdir.

V
GÖRKƏMLİ ŞƏXSİYYƏTLƏR SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ
HAQQINDA

"Qənizadə iqtidarlı bir ədib olduğunu bildirir. Əsərlərinin hər birində təzə fikirlər, vüsətli xəyallar, dərin mənalar, nazik işarələr, gözəl əqidələr var ki, hər kəsə onları oxumağı tövsiyə edirik".

Firidun Köçərli

Biz hamımız Sultanməcridin rəhbərliyi ilə işləyirik. Onun evi bizim üçün ədəbiyyat və maarif mənzili idi. Bizim zəhmətimizi bu kişi çox çəkibdir. Bizi zəhmət və maarifə cəlb edən o olubdur, hamımızda ruh və fərəh oyandıran o olubdur.

Nəriman Nərimanov

Yenilikçi alim-filoloq və görkəmli publisist Sultanməcrid Qənizadənin Azərbaycanda mədəni, ədəbi-ictimai fikrin inkişafında xüsusi mövqeyi vardır.

Xalqlar dostluğunun ardıcıl təbliğatçılarından olan Sultanməcrid Qənizadə rus və Azərbaycan xalqları arasında dostluq və qardaşlıq əlaqələrini daha da inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi məsələsinə xüsusi fikir verirdi.

Bəkir Nəbiyev

...Qənizadə Azərbaycan maarifinin ağırlığını çiyində daşıyan görkəmli ziyalılarımızdan biri olmuşdur. Azərbaycan müəllimlərinin bir neçə nəsli Qənizadəyə "Mirzə Məcrid" deyərək yüksək ehtiram hissi ilə müraciət etmiş, ondan öyrənmiş, ondan göstəriş almışlar

Abbas Zamanov

Sultanməcic Qənizadə milli maarif və mədəniyyət tariximizə çox zəngin bir irs qoyub getmişdir. O böyük maarifçi olmaqla yanaşı, görkəmli dilçi metodist alim, tanınmış ədib və mühərrir kimi də maarif və ədəbiyyat tarixində iz qoymuş şəxsiyyətlərdən biridir.

Misir Mərdanov
Əsgər Quliyev

Sultanməcic Qənizadənin əsərlərində zəmanənin nəbzi vururdu. O, həmişə zəruri problemlər irəli sürür və nəcib əxlaqı keyfiyyətlər təbliğ edirdi. Buna görə də əsərləri ədəbi ictimaiyyətin nəzərini cəlb edir, yaradıcılığı müasirləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilirdi.

Xeyrulla Məmmədov

Sultanməcic Qənizadə əsərlərində bədii ədəbiyyat, onun idrakı və tərbiyəvi əhəmiyyəti, insan qəlbinə və hissənə təsiri haqqında danışmağı da unutmamış və bu xüsusda bir sıra qiymətli və diqqətəlayiq mülahizələr irəli sürmüşdür.

Hidayət Əfəndiyev

VI SULTAN MƏCİD QƏNİZADƏNİN MÜDRİK FİKİRLƏRİ

Çobanın sürüyə acığı tutanda kor keçini qabağa salır.

***

Müəllimin evi kitabxanadır, dövlət kiçik şagirdlər, sazı və nəğməsi şagirdlərin sədası, qazancı isə millətin məhəbbət və ehtiramıdır.

***

Müəllim dediyimiz zat mərifət külbəsinin (dünyasının) dərbanı (qapıçısı), nicat yolunun rəhbəridir.

***

Millətin cəhalətindən həzər edən müəllim öz balasına nifrət edən ata kimidir.

***

Bizlər (millət) üçün əgər bir çıraq yanacaqsa, məktəb ocağının şöləsindən yansa gərəkdir. Cəhalət mülkünə əgər bir məhtab (ay) doğacaq isə, yenə məktəb divarından parlayacaqdır. Əgər sultanlıq istərsən, dəri-məktəbdə (məktəb qapısında) xadim ol !

***

Əgər insanın malı gedə təəssüf olmaz, təəssüf olur, əgər abrusu tökülə.

VII ƏSƏRLƏRİ

7.1. KİTABLAR

1. **Seçilmiş əsərləri** / Sultanməcrid Qənizadə. – Bakı : Avrasiya Press, 2006.- 200 s.
2. **Seçilmiş əsərləri** / Sultanməcrid Qənizadə. – Bakı : Azərneşr, 1965. – 328 s.
3. **Allah xofu** : Hekayə / Sultanməcrid Qənizadə // XIX – XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı (nəsr). 2 cildde. II cild. – Bakı : Nurlar” Nəşriyyat – Poliqarfiya Mərkəzi, 2012. – S. 360-377.
4. **Allah xofu** : Hekayə / Sultanməcrid Qənizadə // Azərbaycan nəsr antologiyası. 5 cildde. II cild. – Bakı : Şərq-Qərb, 2006. – S. 158-184.
5. **Allah xofu** : Hekayə / Sultanməcrid Qənizadə // Cənnətin qəbz. – Bakı : Azərneşr, 1986. – S. 193-219.
6. **Allah xofu** : Hekayə / Sultanməcrid Qənizadə // Hacıyev C. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı müntəxəbatı. – Bakı : Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 1958. – S. 417-435.
7. **Dursunəli və Ballıbadı** : Pyes / Sultanməcrid Qənizadə // Pyeslər. – Bakı : Gənclik, 1984. – S. 225-235.
8. **Gəlinlər həmayili** : Hekayələri və xatirə memuar / Sultanməcrid Qənizadə. – Bakı : Yazıçı, 1986. – 272 s.
9. **Gəlinlər həmayili** : - Bakı : 1988.
Res.: Əsgərli Z. S. Qənizadənin nəsr əsərləri // Kitablar aləmində. – 1988. - № 4. – S. 33-35
10. **Məktubati – Şeyda bəy Şirvani** : Roman /Sultanməcrid Qənizadə // Azərbaycan nəsr antologiyası. 5 cildde. I cild. – Bakı : Şərq-Qərb, 2006. – S. 221-308.

11. **Nağıl** / Sultanməcrid Qənizadə. - Bakı : Gənclik, 1986. – 18 s.
12. **Sabir haqqında kiçik bir xatirə** / Sultanməcrid Qənizadə // Sabir xatirələrdə ... – Bakı : Gənclik, 1982. – S. 26-37.

7.2. DÖVRİ MƏTBUATDA

13. **Qənizadə, S.** Qurban bayramı : hekayə // Ədəbiyyat qəzeti. – 1991. – 20 dekabr. S. 4.

VIII
SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA

8.1. KITABLARDA

14. **Abdullayev, A.** Azərbaycan dili tədrisinin tarixinə dair : Sultanməcüd Qənizadənin məktəb və maarifçilik fəaliyyəti haqqında / Abdullayev A. Orta məktəbdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. – Bakı : Maarif, - 1978. – S. 28-29.
15. **Abdullayev, A.** XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq məktəblərdə Azərbaycan dili tədrisinin vəziyyəti və həmin fənnə dair yazılmış dərsliklərin xülasəsi : Sultanməcüd Qənizadənin müəllimlik və maarifçilik fəaliyyəti haqqında / Abdullayev A. Azərbaycan dilinin tədrisi tarixindən. – Bakı : Maarif, 1966. – S. 144-152.
16. **Alməmmədov, A.** Ədəbi əlaqələr : Görkəmli maarifçi, müəllim və yazıçı Sultanməcüd Qənizadənin “Məktubati-Şeydabəy Şirvani” romanı və “Allah xofu” əsəri haqqında / Alməmmədov A. Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələri. - Bakı : Yazıçı, 1982. – S. 179-182.
17. **XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan mədəniyyəti :** Sultanməcüd Qənizadənin pedaqoji fəaliyyəti haqqında / Azərbaycan tairixi. – Bakı : Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1964. – S. 347.
18. **Qənizadə Sultanməcüd Hacı Murtuzəli oğlu** (aprel, 1866, Şamaxı-1937, Bakı) : Görkəmli maarif xadimi, yazıçı Sultanməcüd Qənizadənin həyatı haqqında / Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyası. 2 cildə. II cild. - Bakı : Lider Nəşriyyatı, 2005. – S. 149-150.
19. **Ön söz :** XIX əsr Azərbaycan nəsrinin nümayəndəsi Sultanməcüd Qənizadənin “Məktubati-Şeyda bəy
20. **Qənizadə Sultanməcüd Hacı Murtuzəli oğlu (aprel, 1866, Şamaxı – 1937) :** Həyatı haqqında / Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. 10 cildə. III cild. – Bakı : Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasının Baş redaksiyası, 1979. – S. 137.
21. **Babayev, B.** Maarifpərvər nəsrde xarakterlər : XX əsr Azərbaycan realist maarifpərvər ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Sultanməcüd Qənizadənin yaradıcılığı haqqında / Babayev B. Maarifpərvər ədəbiyyatda xarakter problemi. – Bakı : Şirvan nəşr, 1998. – S. 32-51.
22. **Cəfərov, T.** Qənizadə Sultanməcüd Hacı Murtuzəli oğlu (1866-1937) : Həyatı haqqında / Cəfərov T. Məktəblinin ədəbiyyat lüğəti. – Bakı : Ayna Mətbu Evi, 2007. – S. 104.
23. **Əfəndiyev, H.** Sultanməcüd Qənizadənin nəsr yaradıcılığı / Əfəndiyev H. M. F. Axundov realist-satirik nəsrinin davamçıları. – Bakı : Azərneşr, 1974. – S. 47-85.
24. **Əhmədov, B.** Maarifçi realist ədəbiyyatı və onun nümayəndələri : Sultanməcüd Qənizadənin həyatı, yaradıcılığı və maarifçilik görüşləri haqqında / Əhmədov B. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə. I cild. - Bakı : Elm və təhsil, - S. 344-349.
25. **Əhmədov, T.** Ədəbiyyatımızda ilk tarixi faciə “Nadir şah” : Müəllifin X. Məmmədovun S. Qənizadənin həyatı və ədəbi fəaliyyəti haqqında yazdığı “S. Qənizadə” monoqrafiyasında “Qönçə xanım” pyesinə olan münasibəti / Əhmədov T. N. Nərimanovun

- dramaturgiyası. – Bakı : Elm, 1971. – S. -104-105.
26. **Əhmədov, T.** Sultanməcid Qənizadə (1866-1942) : Həyatı haqqında / Əhmədov T. Azərbaycan yazıçıları (XX-XXI yüzillikdə). – Bakı : “Nurlar” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2011. – S. 867-868.
27. **Əhmədov, T.** Sultanməcid Qənizadə (1866-1942) / Əhmədov T. XX əsr Azərbaycan yazıçıları. – Bakı : “Nurlar” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2004. – S. 809.
28. **Əzizov, Ə.** “Rəhbər” : Sultanməcid Qənizadənin “Rəhbər” jurnalında olan fəaliyyəti haqqında / Əzizov Ə. Uşaqların sevimliləri. – Bakı : Gənclik, 1978. – C. 22-23.
29. **Hacıyev, A.** Tiflisdə Azərbaycan teatri : “Ağa Məhəmməd şah Qacar” faciəsinin gürcü səhnəsində nümayişi və Sultanməcid Qənizadənin tamaşa haqqında söylədiyi fikirlər, həmin tamaşada iştirakı haqqında / Hacıyev A. Tiflis ədəbi mühiti. – Bakı : Yazıçı, 1980. – S. 143-144.
30. **Hacıyev, C.** Sultanməcid Qənizadə : Maarif xadimi və yazıçı Sultanməcid Qənizadənin həyatı haqqında / Hacıyev C. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı müntəxəbatı. – Bakı : Azərbaycan Universiteti Nəşriyyatı, 1958. – S. 416-417.
31. **Xəlilov, Q.** Sovet hakimiyyəti qurulana qədər Azərbaycanda roman və onun bəzi xüsusiyyətləri : Yazıçı Sultanməcid Qənizadənin “Şeydabəy Şirvaninin məktubları” romanı haqqında / Xəlilov Q. Sənət və sənətkar. – Bakı : Azərneşr, 1966. – S. 63-65.
32. **Köçərli, F.** Sultanməcid Qənizadə : Yazıçı və maarif xadimi Sultanməcid Qənizadə haqqında / Köçərli F. Seçilmiş əsərləri. – Bakı : Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1963. – S. 288-291.

33. **Məmmədov, X.** Görkəmli maarif xadimi və realist yazıçı : Sultanməcid Qənizadənin yaradıcılığı haqqında / Qənizadə S. Gəlinlər həmayili. – Bakı : Yazıçı, - S. 5-12.
34. **Zamanov, A.** Yazıçı, müəllim, maarif xadimi : Sultanməcid Qənizadənin həyatı və yaradıcılığı haqqında / Qənizadə S. Seçilmiş əsərləri. – Bakı : Azərneşr, 1965. – S. 3-16.
35. **Qurbanov, Ş.** Nur çeşməsi : Xalq maarifinin görkəmli nümayəndəsi və yazıçı Sultanməcid Qənizadənin həyatı və yaradıcılığı haqqında / Qurbanov Ş. Ömrün fikir dünyası. – Bakı : Yazıçı, 1991. – S. 258-262.
36. **Məmmədov, Ə.** Nəsr : Böyük maarifçi və yazıçı Sultanməcid Qənizadənin “Allah xofu” hekayəsi haqqında / Məmmədov Ə. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. – Bakı : Elm, 1979. – S. 28-31.
37. **Məmmədov, Ə.** Nəsr : Sultanməcid Qənizadənin “Qurban bayramı” hekayəsi haqqında / Məmmədov Ə. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. – Bakı : Elm, 1979. – S. 34-35.
38. **Məmmədov, X.** Sultanməcid Qənizadə : Maarif xadimi və yazıçı Sultanməcid Qənizadənin həyat və yaradıcılığı haqqında. – Bakı : Yazıçı, 1983. – S. 214.
39. **Məmmədov, X.** Sultanməcid Qənizadə. – Bakı : Yazıçı, 1983.
Res.: Qurbanov Ş. Nur çeşməsi. – Ədəbiyyat və incəsənət, 1984. - 20 iyul. S.6.
40. **Məmmədov, X.** Sultanməcid Qənizadə. – Bakı : Yazıçı, 1983.
Res.: Muradov B, Əliyev S. İnadlı axtarıqların bəhrəsi. – Azərbaycan müəllimi, 1984. 6 iyun. S. 6.

41. **Məmmədov, X.** Sultanməcrid Qənizadənin “Tülkü və Çaq-çabəy” yumoristik mənzum hekayəsi haqqında / Məmmədov X. “Əkinçi”dən “Molla Nəsrəddin”ə qədər. – Bakı : Yazıçı, 1987. – S. 120-123.
42. **Məmmədov, X.** Ədəbi janrların inkişafı, mövzu və problemləri : Sultanməcrid Qənizadənin “Məktubati – Şeyda bəy Şirvani” əsəri haqqında / Məmmədov X. “Əkinçi”dən “Molla Nəsrəddin”ə qədər. – Bakı : Yazıçı, 1987. – S. 194-205.
43. **Məmmədov, X.** Sultanməcrid Qənizadə : Görkəmli maarif xadimi və yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin “Məktubati – Şeyda bəy Şirvani” əsərində maarifçilik ideyaları haqqında / Məmmədov X. “Əkinçi”dən “Molla Nəsrəddin”ə qədər. – Bakı : Yazıçı, 1987. – S. 214-221.
44. **Mərdanov, M.** XIX əsrdə Azərbaycanda təhsil : Sultanməcrid Qənizadənin maarifçilik fəaliyyəti haqqında / Mərdanov M. Azərbaycan təhsili tarixi. I cild. – Bakı : Təhsil, 2011. – S. 82-83.
45. **Mir Cəlal., Hüseynov, F.** Sultan Məcrid Qənizadə (1866-1937) : Yazıçı və müəllim Sultanməcrid Qənizadənin yaradıcılığı haqqında / Mir Cəlal, Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı : Maarif, 1982. – S. 282-294.
46. **Mir Cəlal., Hüseynov, F.** Sultanməcrid Qənizadə (1866-1937) : Maarif xadimi və yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin həyatı və yaradıcılığı haqqında / Mir Cəlal, Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı : Maarif, 1974. – S. 249-261.
47. **Mir Cəlal., Hüseynov, F.** Sultanməcrid Qənizadə (1866-1937) : Müəllim və yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin həyatı və yaradıcılığı haqqında / Mir Cəlal, Hüseynov F. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı :

- Maarif, 1966. – S. 218-229.
48. **Sultanməcrid Qənizadə (1866-1942)** : Həyatı haqqında / XIX-XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı 9nəsr) 2 cildə. II cild. – Bakı : “Nurlar” Nəşriyyat-Poliqrafiya Mərkəzi, 2012. – S. 359-360.
49. **Seyidov, Y.** XX əsr : Yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin yaradıcılığında söz və dil məsələsi / Seyidov Y. Yazıçı və dil. – Bakı : Yazıçı, 1979. – S. 260-265.
50. **Talıbzadə, K.** XX əsr Azərbaycan ədəbi tənqidinin tarixi : Maarif xadimi və yazıçı Sultanməcrid Qənizadə haqqında / Talıbzadə K. XX əsr Azərbaycan ədəbi tənqidi. – Bakı : Azərbaycan SSR EA Nəşriyyatı, 1966. – S. 21-52.
51. **Sultanməcrid Hacı Murtuzəli oğlu Qənizadə (24.04.1866, Şamaxı-1942)**: Həyatı haqqında / Varlıq ensiklopedik toplusu. – Bakı : “Zaman”, 1998. – S. 110.
52. **Zamanov, A.** Ön söz : Görkəmli maarif xadimi, yazıçı Sultanməcrid Qənizadənin yaradıcılığı haqqında / Qənizadə S. Seçilmiş əsərləri. – Bakı : Avrasiya Press, 2006. – S. 4-12.
53. **Zamanov, A.** Yazıçı, müəllim, maarif xadimi : Sultanməcrid Qənizadənin maarifçilik fəaliyyəti və ədəbi yaradıcılığı haqqında / Zamanov A. Əməl dostları. – Bakı : Yazıçı, 1979. – S. 131-145.
54. **Zeynalov, A.** “Kəşkül”də bədii ədəbiyyat : Sultanməcrid Qənizadənin “Lüğəti-rusi və türki”, “Samouçitel tatarskoqo yazıka”, “Kavkazskoqo-azerbayjanskoqo nareçiya” kitablarının “Kəşkül” mətbəəsində nəşri haqqında / Zeynalov A. “Kəşkül”də bədii ədəbiyyat. – Bakı : Elm, 1978. – S. 144.

8.2. DÖVRİ MƏTBUATDA

55. **Babasoy, Ü.** Əsrlər və nəsillərə xitab edən nasir : Görkəmli yazıçı və maarif xadimi Sultanməcid Qənizadənin “Məktubati-Şeyda bəy Şirvani” romanı haqqında // Ədəbiyyat qəzeti. – 2015. – 6 iyun. – S. 22.
56. **Şirzadzadə, M.** Sultanməcid Qənizadə yaradıcılığında körpəlik pedaqogikası / M. Şirzadzadə // Məktəbəqədər və ibtidai təhsil. – 2012. - № 2. – Aprel-iyun. – S. 99-104.
57. **Mərdanov, M., Quliyev, Ə.** Görkəmli maarif xadimi : Sultanməcid Qənizadə haqqında / M. Mərdanov, Ə. Quliyev // Azərbaycan məktəbi. – 2011. - № 6. – S. 6-15.
58. **Repressiya siyahısında o böyük maarifçinin də adı var** : Fədakar və vətənpərvər elm xadimi, yazıçı Sultanməcid Qənizadə haqqında // Azadlıq. – 2011. – 6 avqust. – S. 14.
59. **Görkəmli maarifçi və elm xadimi Sultanməcid Qənizadə** : Həyatı və yaradıcılığı haqqında // Azadlıq. – 2011. – 6 iyul. – S. 14.
60. **Niyazlı, B.** Müəllimlər iftixarı Şeyda bəy Şirvani : XIX əsrdə yaşamış Sultanməcid Qənizadənin “Məktubati-Şeyda bəy Şirvani” adlı romanı haqqında / B. Niyazlı // Yaddaş. – 2006. – 4 noyabr. – S. 4.
61. **Niyazlı, B.** Sultanməcid Qənizadə : Görkəmli pedaqoq, ədəbi publisist Sultanməcid Qənizadə haqqında / B. Niyazlı // Yaddaş. – 2006. – 27 may. – S. 3.
62. **Xəlilzadə, F.** Yazıçı, müəllim, mədəniyyət xadimi yoxsa “xalq düşməni ? ” : Sultanməcid Qənizadə haqqında / F. Xəlilzadə // Azərbaycan. – 2006. – 26 aprel. – S. 7.

63. **Rzayev, N.** Azərbaycan maarifçiliyində şəxsiyyət problemi : S. M. Qənizadənin pedaqoji irsində tərbiyə məsələsi / N. Rzayev // Azərbaycan məktəbi. – 2001. - № 5. – Sentyabr-Oktyabr. – S. 127.
64. **Ağ gül dəstəsi, yaxud ədəbiyyati-cədidə xidmətləri** : Qafqaziyada ədəbiyyat və lisani-türkiyə xidmət edənlərdən S. Qənizadə, N. Nərimanov, Ə. Ə. Axundzadə və A. Y. Talıbzadə haqqında // Ədəbiyyat qəzeti. – 1993. – 26 fevral. – S. 5.
65. **Babayev, Y.** Ədəbi irsimiz : Yazıçı Sultanməcid Qənizadənin “Qurban bayramı” hekayəsi haqqında // Ədəbiyyat və incəsənət. – 1991. – 30 dekabr. – S. 4.
66. **İlkin, Q.** Rus-müsəlman məktəbləri : Görkəmli maarifçilər Sultanməcid Qənizadə və H. Mahmudbəyov tərəfindən təşkil olunmuş Rus-tatar məktəbinin fəaliyyəti və S. Qənizadənin maarifçilik fəaliyyəti haqqında / Q. İlkin // Azərbaycan məktəbi. – 1991. - № 4-5. – Aprel- may. – S. 60-62.
67. **Əsgərli, Z.** Sultanməcid Qənizadənin nəsr əsərləri : Maarifpərvər yazıçı Sultanməcid Qənizadənin “Gəlinlər həmayili” adlı kitabı haqqında / Z. Əsgərli // Kitablər aləmində. – 1988. - № 4. – Oktyabr-dekabr. – S. 33-35.
68. **Talıbov, Z.** Sultanməcid Qənizadənin maarifçilik fəaliyyəti və pedaqoji fikirlərinə dair / Z. Talıbov // Azərbaycan məktəbi. – 1987. - № 5. – May. – S. 56-59.
69. **Babayev, Y.** İlk uşaq mətbuatımızdakı nəsr əsərlərində ictimai və əxlaqi-tərbiyəvi fikirlər : Sultanməcid Qənizadənin hekayələrində əxlaqi-tərbiyəvi fikirlər / Y. Babayev // Azərbaycan məktəbi. – 1986. - № 10. – Oktyabr. – S. 60-61.

70. **Nəbiyev, B.** Ədəbi fakt və ümumiləşdirmə : X. Məmmədovun görkəmli ictimai xadim və müəllim, nasir Sultanməcid Qənizadənin həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi “ Sultanməcid Qənizadə” adlı kitabı haqqında / B. Nəbiyev // Azərbaycan. – 1985. - № 10. – Oktyabr. – S. 173-174.
71. **Əhmədov, C.** “Russkaya şkola” jurnalı və Azərbaycan maarifinin bəzi məsələləri : Görkəmli maarif xadimi və yazıçı S. M. Qənizadənin Bakıda açılan rus-tatar məktəbindəki fəaliyyəti haqqında “Russkaya şkola” jurnalında dərc edilən məqalə haqqında / C. Əhmədov // Azərbaycan məktəbi. – 1982. - № 7. – iyul. – S. 27-28.
72. **Ağayev, Ə.** “Dəbistan” və “Rəhbər” jurnallarında xalq maarifi və təlim-tərbiyə məsələləri : Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Sultanməcid Qənizadənin “Dəbistan” və “Rəhbər” jurnallarında olan fəaliyyəti haqqında / Ə. Ağayev // Azərbaycan məktəbi. – 1981. - № 12. – Dekabr. – S. 54.
73. **Tağıyev, Ə.** XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda “Rus-müsəlman” məktəbləri : Sultanməcid Qənizadənin Azərbaycanda ilk “Rus-müsəlman” məktəbinin fəaliyyətindəki rolu haqqında / Ə. Tağıyev // Azərbaycan məktəbi. – 1982. - № 1. – Yanvar. – S. 55-58.
74. **Göyüşov, Z.** Jan-Jak Russo və Azərbaycan ictimai fikri : Dahi fransız yazıçısı, maarifçi mütəfəkkiri və pedaqoqu Jan-Jak Russonun ədəbi və pedaqoji fikirlərinin Sultanməcid Qənizadənin dünyagörüşünün formalaşmasına göstərdiyi təsir haqqında / Z. Göyüşov // Azərbaycan. – 1978. - № 10. – Oktyabr. – S. 199-201.

75. **Ağayev, Ə.** XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan pedaqoji fikrinin başlıca problemlərinə dair : Sultanməcid Qənizadənin maarifçilik fəaliyyəti haqqında / Ə. Ağayev // Azərbaycan məktəbi. – 1975. - № 1. – Yanvar. – S. 56. 58-59.
76. **Məmmədov, Ə.** “Rəhbər” jurnalında maarif və təlim-tərbiyə məsələləri : Sultanməcid Qənizadənin “Rəhbər” jurnalında olan fəaliyyəti haqqında / Ə. Məmmədov // Azərbaycan məktəbi. – 1966. - № 7. – İyul. – S. 63-65.
77. **Əhmədov, H.** Sultanməcid Qənizadənin pedaqoji fikirləri / H. Əhmədov // Azərbaycan məktəbi. – 1966. - № 4. – Aprel. – S. 61-67.

IX ОТ СОСТАВИТЕЛЯ

В этом году исполняется 150 лет со дня рождения великого и несравненного педагога, писателя, литературоведа Султанмеджида Ганизаде. Центральная Библиотека им. Самеда Вургунга составила библиографический указатель под названием «Выдающийся писатель, педагог и деятель просвещения» приуроченный к 150-ти летию Султанмеджида Ганизаде.

С целью ознокомления читателей с наследием писателя, составленный список рекомендуемой литературы охватывает период с 1961 по 2016 г.

В Библиографическом указателе составленный на азербайджанском и русском языках собрана литература о Султанмеджиде Ганизаде. В каждом отделе материалы сгруппированы в хронологическом порядке и алфавитной последовательностью внутри.

В рекомендуемом списке литературы собраны материалы о жизни и деятельности писателя, а также высказывания выдающихся исторических личностей о нем.

С целью облегчения пользования указателем, в конце пособия составлен указатель помощник.

Библиографический указатель предназначен для пользования учителей, библиотекарей и широкой массы читателей.

X ЖИЗНЬ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СУЛТАНМЕДЖИДА ГАНИЗАДЕ

Педагог-просветитель, общественный деятель, писатель, драматург, ученый и публицист Султанмеджид Муртузали оглы Ганизаде родился в г. Шемахе. Всю свою деятельность он посвятил просвещению народа. До конца жизни боролся за создание и совершенствование школы, национальное просвещение, распространение прогрессивных педагогических идей в Азербайджане, создание национального театра, печати, развитие реалистической литературы.

Начальное образование С. М. Ганизаде получил в приходской школе. В 1875 г. поступил в новометодную школу, открытую С. А. Ширвани, затем продолжил учебу в Шемахинской городской школе (с 1879 г.). Он хорошо знал фарсидский, арабский и русский языки. После окончания педагогических курсов получил звание учителя приходской и начальной школы. В 1883 г. Поступил в Тифлисский Александровский учительский институт. После окончания института (1887) вместе с Г. Махмудбековым возвратился в г. Баку, где открыл первую частную русско-татарскую школу. Это было большим событием в развитии просвещения Азербайджана. В короткий срок школа завоевала популярность и в 1891 г. была переведена на государственное обеспечение.

Создание в г. Баку первой русско-татарской школы, в основу которой были заложены прогрессивные русские педагогические идеи, положило начало новому направлению в развитии образования в Азербайджане; определились пути дальнейшего развития прогрессивного обучения. С большим трудом С. М. Ганизаде обеспечивал эти школы учебниками, составленными по звуковому методу. В 1893 г. Он открыл школу в г. Самарканде, в которой преподавание велось также по звуковому методу.

Многогранна и разнообразна деятельность С. М. Ганизаде в области культуры и просвещения в 90-е гг. XIX в. В 1896 г. Он совместно с Г. Махмудбековым, И. Меликовым и другими организовал русско-татарскую библиотеку и читальни, предложил открыть типографию для печатания книг на разных языках. При его участии были созданы детские журналы «Совгат» («Подарок», 1896), «Нубар» («Первый плюд», 1896), «Чыраг» («Свеча», 1897), «Джами-марифәт» («Воспитанность», 1897).

С.М. Ганизаде создал художественные произведения «Гонча ханум» (1891), «Письма Шейда бека Ширвани» (ч. I – «Гордость учителей», 1898; ч. II – «Ожерелье невест», 1990), опубликовал статьи о языке, просвещении, школе, женском образовании.

Основной темой в его творчестве являются пропаганда просвещения, призыв к соотечественникам овладевать грамотой. Известный педагог и просветитель Азербайджана Ф. Кочарли высоко оценивал произведения С.М. Ганизаде. Он говорил: «В каждом из этих произведений имеются новые идеи, тонкие намеки, прекрасные убеждения, поэтому рекомендуем каждому прочитать их».

С. М. Ганизаде неутомимо пропагандировал в Азербайджане произведения классиков русской литературы и педагогики.

В целях улучшения преподавания арабского алфавита он составляет «Алифбаи-мутахаррики» («Подвижная азбука», 1897), которая имела в то время большой успех. В соавторстве с А.И. Джафарзаде он издал «Ключ к литературе» (1900). В 1903 г. Написал «Татарско-русский словарь» (Баку, 1904). В журнале «Рахбар» («Наставник», 1906, № 1-5) он публикует серию статей под общим названием «Воспитание маленьких детей», где выдвигает вопросы физического воспитания детей и дает ценные педагогические советы родителям.

С 1905 г. С. М. Ганизаде – инспектор татарского (азербайджанского) отделения Закавказской учительской семинарии в г. Гори, где вместе с Ф. Кочарли и Р. Эфендиевым выступает инициатором издания педагогического журнала «Овраги-тербия» («Листки воспитания»), публикует педагогические и научно-популярные статьи; с 1908 по 1917 г. – инспектор, а затем директор начальных школ Бакинской губернии и Дагестанской области.

После установления Советской власти в Азербайджане был назначен (1920) на должность инспектора Наркомпроса Азербайджанской ССР и одновременно избран председателем комиссии по составлению и изданию учебников для школ. В Наркомпросе руководил педагогическими занятиями педтехникумов (1921), работал в пролетарской военной школе Закавказья, преподавал азербайджанский язык и психологию.

В 1925 г. С.М. Ганизаде был переведен на работу в Бакинский отдел народного образования. В педагогических техникумах он читал лекции по педагогике, дидактике, дидактике и психологии. С 1929 г. и до конца жизни преподавал азербайджанский язык в русском секторе азербайджанского Индустриального института. Был незаконно репрессирован. Реабилитирован после XX съезда КПСС.

С. М. Ганизаде занимает заслуженное место в истории школы и педагогической мысли народов СССР.

**XI
ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
СУЛТАНМЕДЖИДА ГАНИЗАДЕ**

1866	24 апреля в Шамахе родился Султанмеджид Ганизаде.
1872-187	Учился в школе «Меджлис» Сеид Азима Ширвани.
1882	Учился в Шемахе в новой городской школе третьей степени.
1883	Закончил педагогические курсы «Бирлик».
1883-1887	Получил образование в Тбилиси в Александрийском Институте Учителей.
1887	Совместно с Габиб беком Махмудбековым добился открытия начального образования «Русско-мусульманской школы».
1887-1891	Работал учителем в русско-мусульманской школе.
1889	Написал учебник «Реформы Азербайджана»
1891	Написал пьесу «Гонча ханым»
1891-1898	Работал директором во второй руско-мусельманской школе
1893	Написал юмористический рассказ «Лиса и Чак-Чакбек»
1894	Перевел пьесу Льва Толстого «Первый винодел», в этом же году поставил спектакль по пьесе.

1896	Написал и издал учебник «Учитель Русского языка»
1898-1905	Работал директором в высшей начальной школе 2-ой степени
1898	Являясь режисером, Ганизаде поставил на сцене комедию «Везирь хана Лянкаранского»
1898	Написал роман «Письма Шейда бека Ширвани»
1900	Написал роман «Ожерелье невесты»
1902	Написал и издал «Русско-Турецкий словарь» и «Самоучитель татарского языка»
1905	Написал учебник «Алифбаи-ммутахаррики» (Подвижная азбука)
1906	Написал рассказ «Страх перед Богом»
1907	Написал рассказ «Праздник Курбан или 10 дней лицемерия»
1905-1908	Работает инспектором в Горийской семинарии учителей Азербайджанского отдела
1908-1917	Работал инспекторм в народной школе Бакинской губернии Дагестанской области
1917-1918	Работает директором областной Народной школы.
1917	Был организатором партии «Иттифак»
1918	Был избран членом Народного Совета Азербайджана

- 1919** Был избран зам. Председателем Парламента АДР
- 1920-1925** Работал начальником отдела в Комиссариате Народного Образования при Советской Власти.
- 1925-1929** Работал инспектором отдела Образования г. Баку и преподавал в военной школе и Институте Промышленности.
- 1937** Был арестован и расстрелен как враг народа.

**XII
О НЁМ**

12. 1. В КНИГАХ

- 78. Алиев, Х.** Люди, утратившие греза : О романе писателя С. М. Ганизаде «Письма Шейдабека Ширвани» / Алиев Х. Современный Азербайджанский роман. – Б : Язычы, 1978. – С. 43-44.
- 79. Султан Меджид Ганизаде - (1866-1937) :** Жизнь педагога, просветителя, писателя С. М. Ганизаде / Антология педагогической мысли Азербайджанской ССР. – М: Педагогика, 1989.- С. 359-361
- 80. Султан Меджид Ганизаде :** Педагогические мысли педагога, просветителя, писателя – драматурга Азербайджана С. М. Ганизаде / Антология педагогической мысли Азербайджанской ССР. – М: Педагогика, 1989.- С. 361-369.
- 81. Ахмедов, Т. В** гуще борьбы : О рассказе С. М. Ганизаде « Плохой сосед» / Ахмедов Т. Н. Нариманов. – Б : Язычы, 1988. – С. 208-209.
- 82. Султан Меджид Ганизаде – (1866-1937)** Жизнь писателя просветителя Азербайджанской литературы С.М.Ганизаде / Большая Советская Энциклопедия. В 30-ти томах. Т.6- М: Советская Энциклопедия,1971.-С.110
- 83. Гулиев, Г.** На путях и социальному роману : Об известном писателе С. М. Ганизаде и его романе «Письма Шейда – Бека Ширвани» / Гулиев Г. Азербайджанская литература. – Б: Азербайджанская Энциклопедия, 1997. – С. 155-159.

84. **Гулиев, Г.** Развитие реалистического романа : О романе писателя С. М. Ганизаде «Письма Шейда - бека Ширвани» / Гулиев Г. Этапы формирования и развития азербайджанского романа. – Б: Элм, 1984. – С. 144-149.
85. **Гулиев, Г.** Формирование социального романа : О романе писателя и просветителя С. М. Ганизаде «Письма Шейда - бека Ширвани» / Гулиев Г. Азербайджанская литература. – Б: Элм и Тахсил, 2000. – С. 144-148.
86. **Гулиев, Г.** Формирование социального романа : О творчество просветителя, педагога писателя С. М. Ганизаде и его романе «Письма Шейда - бека Ширвани» / Гулиев Г. Азербайджанская литература. – Б.: Тафаккур, 2000. – С. 170-175.
87. **Ганизаде Султан Меджид (1866-1937)** : Жизнь азербайджанского писателя Султана Меджида Ганизаде / Краткая Литературная Энциклопедия. В 9-ти томах. Т. 2. М : «Советская Энциклопедия», 1964. – С. 61.
88. **Ганизаде Султан Меджид (1866-1937)** : Жизнь известного азербайджанского просветителя, драматурга и театрального деятеля С.М. Ганизаде // Театральная энциклопедия. В 5-ти томах. Т. 1. – М : «Советская Энциклопедия», 1961. – С. 1100-1101.
89. **Халил, З.** Голос веков : Султан Меджид Ганизаде и детская литература Азербайджана. – М: Детская литература, 1987. – С. 35.

XIII KÖMƏKÇİ GÖSTƏRİCİLƏR

13. 1. SULTANMƏCİD QƏNİZDƏNİN ƏSƏRLƏRİNİN ƏLİFBA GÖSTƏRİCİSİ

Allah xofu ..... , 3, 4, 5,6
Dursunəli və Ballıbadı 7
Gəlinlər həmayili 8, 9
Qurban bayramı 13
Məktubati – Şeyda bəy Şirvani 10
Nağıl 11
Sabir haqqında kiçik bir xatirə 12

13. 2. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA ƏSƏR YAZAN MÜƏLLİFLƏRİN ƏLİFBA GÖSTƏRİCİSİ

Abdullayev, A. 14,15
Ağayev, Ə. 72, 75
Alməmmədov, A. 16
Babasoy, Ü. 55
Babayev, B. 21
Babayev, Y. 65, 69
Cəfərov, T. 22
Əfəndiyev, H. 23
Əhmədov, B. 24
Əhmədov, C. 71
Əhmədov, H. 77
Əhmədov, T. 25, 26, 27
Əsgərli, Z. 67
Əzizov, Ə. 28
Göyüşov, Z. 74
Hacıyev, A. 31
Hacıyev, C. 30
Xəlilov, Q. 29
Xəlilzadə, F. 62

İlkin, Q.	66
Köçərli, F.	32
Qurbanov, Ş.	35
Məmmədov, Ə.	36, 37, 76
Məmmədov, X.	33, 38, 39, 40, 41, 42, 43
Mərdanov, M.	44, 57
Mir Cəlal	45, 46, 47
Nəbiyev, B.	70
Niyazlı, B.	60, 61
Rzayev, N.	63
Seyidov, Y.	49
Şirzadzadə, M.	56
Tağıyev, Ə.	73
Talıbov, Z.	68
Talıbzadə, K.	50
Zamanov, A.	34, 52, 53
Zeynalov, A.	54

**13. 3. SULTANMƏCİD QƏNİZADƏ HAQQINDA YAZILAN
ƏSƏRLƏRİN ƏLİFBƏ GÖSTƏRİCİSİ**

Ağ gül dəstəsi, yaxud ədəbiyati-cədidə xidmətləri	64
Azərbaycan dili tədrisinin tarixinə dair	14
Azərbaycan maarifçiliyində şəxsiyyət problemi	63
“Dəbistan” və “Rəhbər” jurnallarında xalq maarifi və təlim-tərbiyə məsələləri	72
Ədəbi əlaqələrm	16
Ədəbi fakt və ümumiləşdirmə	70
Ədəbi irsimiz	65
Ədəbi janrların inkişafı, mövzu və problemləri	42
Ədəbiyyatımızda ilk tarixi faciə “Nadir şah”	25
Əsrlər və nəsillərə xitab edən nasir	55
Görkəmli maarif xadimi	57
Görkəmli maarif xadimi və realist yazıçı	33

Görkəmli maarifçi və elm xadimi Sultanməcüd Qənizadə	59
İlk uşaq mətbuatımızdakı nəsr əsərlərində ictimai və əxlaqi-tərbiyəvi fikirlər	69
Jan-Jak Russo və Azərbaycan ictimai fikri	74
“Kəşkül”də bədii ədəbiyyat	54
Qənizadə Sultanməcüd Hacı Murtuzəli oğlu	18, 20, 22
Maarifçi realist ədəbiyyatı və onun nümayəndələri	24
Maarifpərvər nəsrədə xarakterlər	21
Müəllimlər iftixarı Şeyda bəy Şirvani	60
Nəsr	36, 37
Nur çeşməsi	35
Ön söz	19, 52
Repressiya siyahısında o böyük maarifçinin də adı var	58
Rəhbər” jurnalında maarif və təlim-tərbiyə məsələləri	76
“Rəhbər”	28
“Russkaya şkola” jurnalı və Azərbaycan maarifinin bəzi məsələləri	71
Rus-müsəlman məktəbləri	66
Sovet hakimiyyəti qurulana qədər Azərbaycanda roman və onun bəzi xüsusiyyətləri	31
Sultanməcüd Hacı Murtuzəli oğlu Qənizadə	51
Sultanməcüd Qənizadə (1866-1937)	26, 27, 45, 46, 47, 48
Sultanməcüd Qənizadə	30, 32, 38, 39, 40, 43, 61
Sultanməcüd Qənizadə yaradıcılığında körpəlik pedaqogikası	56
Sultanməcüd Qənizadənin “Tülkü və Çaq-çabəy” yumoristik mənzum hekayəsi haqqında	41
Sultanməcüd Qənizadənin maarifçilik fəaliyyəti və pedaqoji fikirlərinə dair	68
Sultanməcüd Qənizadənin nəsr əsərləri	67
Sultanməcüd Qənizadənin nəsr yaradıcılığı	23
Sultanməcüd Qənizadənin pedaqoji fikirləri	77

Tiflisdə Azərbaycan teatrı 29
Yazıçı, müəllim, maarif xadimi 34, 53
Yazıçı, müəllim, mədəniyyət xadimi yoxsa “xalq düşməni ?
..... 62
XX əsr 49
XX əsr Azərbaycan ədəbi tənqidinin tarixi 50
XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda “Rus-müsəlman”
məktəbləri 73
XIX əsrdə Azərbaycanda təhsil 44
XIX əsrin əvvəllərindən başlayaraq məktəblərdə
Azərbaycan
dili tədrisinin vəziyyəti və həmin fənnə dair yazılmış
dərslərlərin xülasəsi 15
XIX əsrin ikinci yarısında Azərbaycan mədəniyyəti 17
XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan
pedaqoji
fikrinin başlıca problemlərinə dair 75

XIV. ВСПОМАГАТЕЛЬНЫЕ УКАЗАТЕЛИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

14 . 1. АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ АВТОРОВ ПРОИЗВЕДЕНИЙ О СУЛТАН МЕДЖИДЕ ГАНИЗАДЕ

Алиев, Х. 78
Ахмедов, Т. 81
Гулиев, Г. 83, 84, 85, 86
Халил, З. 88

14. 2. АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ПРОИЗВЕДЕНИЙ О СУЛТАН МЕДЖИДЕ ГАНИЗАДЕ

В гуще борьбы 81
Ганизаде Султан Меджид (1866-1937) 87

Голос веков 88
Люди, утратившие греза 78
На путях и социальному роману 83
Развитие реалистического романа 84
Султан Меджид Ганизаде - (1866-1937) 79, 80, 82
Формирование социального романа 85, 86

